

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента кафедри теорії права та прав людини

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Бунчук Оксани Борисівни

на дисертацію Настасійчука Олександра Васильовича

«Юриспруденція оцінок Карла Ларенца»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії

в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Юридичний модерн, який розпочинається вже понад двісті років тому, зокрема, з заборони відмови у правосудді (ст. 4 франц. ЦК, або Кодексу Наполеона: *Le juge qui refusera de juger, sous prétexte du silence, de l'obscurité ou de l'insuffisance de la loi ...* / Суддя, який відмовляється ухвалювати рішення під приводом мовчання, темноти або недостатності закону ...), потребує адекватної юридичної методології, що годиться для відповіді як на прості, так і на складні – щойно згадані і подібні – питання. «Методологія правової науки» Карла Ларенца, яка видавалася з 1960 року шість разів впродовж тридцяти років, якраз і дає обидві відповіді. Перша з них зводиться до юридичного силогізму, субсумції і закритої (дефінітивної) правової оцінки, а друга, власне кажучи, – до оригінальної юриспруденції оцінок, в якій аналізуються питання про критерії і процес відкритої (презумптивної) правової оцінки. В Україні аксіологічна юриспруденція становить інтерес як можливий методологічний підхід, що має сильні і слабкі сторони, а тому їхнє дослідження доречне у сучасних умовах, а відповідна тема актуальна.

Така тема, як і будь-яка інша, може бути розкрита з різних поглядів на речі, вибір яких полишається на розсуд дисертанта. О. В. Настасійчук зупинився, віддаючи данину філософсько-правовій традиції Нового часу, яка характеризується протиставленням раціоналізму і емпіризму, на подальшому розвитку раціональності юриспруденції оцінок К. Ларенца, причому така юриспруденція є предметом дисертації, а інтегративна теорії юридичної

аргументації – об'єктом. Варто відзначити, що дисертант при цьому послідовно вважає юриспруденцію оцінок аксіологічно-діалектичною формою теорії юридичної аргументації, що відразу викликає зацікавлення своєю лаконічністю і, можливо позірною, простотою.

Мета дисертаційного дослідження досягається в процесі пошуку відповідей на питання про релевантну історію юридичної методології, а також про раціональність і трансформацію юриспруденції оцінок К. Ларенца.

В першому випадку (історико-систематичний 1-й розділ дисертації) О. В. Настасійчук звертається до системного підходу українського філософа А. І. Уйомова (системний підхід як комбінація аналізу структури, субстрату і концепту системи) і на його основі спочатку розподіляє традиційні течії юридичної методології на аналітичну і дві синтетичні течії, тобто відповідно на юриспруденцію понять, з одного боку, і юриспруденцію інтересів і юриспруденцію оцінок, з іншого. Далі до синтетичних течій пропонується додати теорію юридичної аргументації, тобто, мабуть, юриспруденцію аргументів, хоча такий термін в дисертації і не зустрічається.

Отже, юриспруденції понять, інтересів, оцінок і аргументів представляють в сукупності розвиток юридичної методології впродовж трьох останніх століть. Це перше узагальнення дисертанта, яке заслуговує бути нами підтриманим, далі конкретизується у напрямку докладного аналізу власне юриспруденції оцінок як такої і особливо юриспруденції оцінок К. Ларенца, мабуть, найвідомішого автора, який асоціюється з такого роду юридичною методологією.

Внесок О. В. Настасійчука в наукову оцінку юриспруденції оцінок, зокрема, полягає і в тому, щоб таку юриспруденцію потрібно тісно пов'язувати з теорією юридичної аргументації. Це пояснюється тим, що існує тісний зв'язок між відповідно аксіологічною і деонтологічною теоріями норм, з одного боку, а з іншого, тим, що і юриспруденція оцінок, і теорія юридичної аргументації є інтегративними теоріями, тобто теоріями, які не обмежуються аналізом одного типу практичних понять, а – з різною долею інтенсивності – аналізують весь

комплекс практичних понять, тобто аксіологічні, деонтологічні і антропологічні (переважно телеологічні) практичні поняття в сенсі Г. фон Врігта. Саме про це докладно й переконливо йдеться у праці О. В. Настасійчука.

В другому випадку (поглиблений історико-систематичний 2-й розділ дисертації) О. В. Настасійчук має намір показати, як відбувається перехід від свідомо імпліцитного, тобто передусім несубсумцієздатного, характеру юриспруденції оцінок у творчості самого К. Ларенца до частково імпліцитного (в частині розмаїття [ідея права, тип, конкретно-загальне поняття, природа речі тощо]) критеріїв оцінювання), і частково експліцитного в частині процесу оцінювання (ідея інтеграції субсумції і зважування у Т. Ріма, учня К.-В. Канаріса, який був учнем [асистентом і колегою] К. Ларенца) характеру юриспруденції оцінок у широкому сенсі. В такому разі йдеться про юриспруденцію оцінок, яку можна уявити, в дусі Р. Штаммера, як два концентричні кола, менше із яких символізує власне юриспруденцію оцінок К. Ларенца, а більше – юриспруденцію оцінок і К. Ларенца, і його наукових учнів (К.-В. Канаріс, Д. Леєнен, Т. Рім та ін.). Тоді третє концентричне коло буде символізувати вже не ядро, як перші два, а лише ореол юриспруденції оцінок К. Ларенца, до якого належать такі автори, як Р. Алексі, Б. Рютерс, Й. Рюкерт (це наші сучасники і головні репрезентанти відповідно юриспруденції аргументів, юриспруденції інтересів і юриспруденції понять).

Потрібно констатувати, що згаданий намір дисертанта виявився досягнутим. При цьому відзначимо, що в другому розділі дисертації, по суті, на конкретнішому рівні проводиться та сама провідна ідея, що й у першому розділі, а саме – в історії юридичної методології впродовж останніх трьох століть відбувається поступовий і послідовний перехід до теорії юридичної аргументації як деонтологічної теорії (дисертант – називає її метадеонтологічною теорією, що точніше, але є відступом від термінології Г. фон Врігта).

В третьому випадку (власне систематичний 3-й розділ дисертації) О. В. Настасійчук пропонує один із можливих шляхів, йдучи яким можна перейти від

юриспруденції оцінок, аксіологічний і діалектичний (тобто своєрідно інтегративний) характер якої дисертант показав у попередніх розділах дисертації, до деонтологічної, точніше: метадеонтологічної, метанормативної теорії юридичної аргументації. Дослідження модальної системи Теофраста, формули ваги Р. Алексі, ідеї права і правильного права як відповідно структурного, субстратного і концептуального елементів юриспруденції оцінок К. Ларенца в її переході від аналізу аксіологічних норм до аналізу мета/деонтологічних норм, яке пропонує О. В. Настасійчук, утворює три належні основи для виведення традиційної юридичної методології на сучасний рівень теорії юридичної аргументації, яка є сьогодні або місцем перетину філософії і теорії права, або тим змістом, що належить тільки до філософії права. Саме про це свідчить аналіз чисельної літератури, яка з 70-х років ХХ століття вийшла друком під загальним заголовком «теорія юридичної аргументації (Р. Алексі, У. Нойманн та ін.).

Що стосується наукової новизни положень, що виносяться на захист, то відзначимо, що всі вони кореспондують завданням, які ставив перед собою дисертант. Крім того, вони є підсумками досліджень, які відбувалися в руслі таких завдань.

Варто звернути особливу увагу на тези про те, що дисертантом вперше визначено прогалини раціональності (у сенсі Р. Алексі) традиційних методологічних течій, а саме: ігнорування відкритої оцінки в юриспруденції понять, недооцінка відкритої оцінки в юриспруденції інтересів і аксіологічно-діалектичний характер оцінки в юриспруденції оцінок; а також встановлено аргументативний потенціал аналітичних і синтетичних методологічних течій на основі поділу практичних понять: юриспруденція понять орієнтується на деонтичні практичні поняття, юриспруденція інтересів – на антропологічні, юриспруденція оцінок – на аксіологічні, а теорія юридичної аргументації – на метадеонтологічні.

Крім того, проведено аналіз аргументативного потенціалу різних форм інтегративної юриспруденції на основі протиставлення норма–процедура і

показано, що юриспруденція понять орієнтується на дефінітивні норми і субсумцію, юриспруденція інтересів – на зважування і телеонорми, юриспруденція оцінок – на зважування і аксіонорми, а теорія юридичної аргументації – на зважування і (мета)деонтологічні норми-принципи.

У разі продовження дослідження юриспруденції оцінок зазначене можна і потрібно брати за основу, незалежно від критичного чи апологетичного ставлення до запропонованих формулювань.

До зауважень загального характеру слід віднести таке:

1. У дисертації, з посиланням на Г. фон Врігта, юриспруденція оцінок К. Ларенца розуміється як аксіологічна форма теорії юридичної аргументації, а також, з посиланням на Ф. Бідлінські, як напрямок традиційної юридичної методології, при цьому відношення між ними докладно не аналізується, а тому потрібно пояснити, теорія юридичної аргументації – це зворотний бік юридичної методології чи її доповнення?

2. У дослідженні зачіпається суперечка між К.-В. Канарісом і Б. Рютерсом в низці статей щодо діяльності К. Ларенца в 1933-1945 рр. і після 1945 року. Водночас було б доцільно навести додаткові відомості щодо неї, зокрема, залучити думки й інших учасників, які до неї долучилися, наприклад, Р. Драєра, який переписувався з К. Ларенцом на зазначену тему і опублікував його пояснення, тощо.

У підсумку, незважаючи на зауваження дискусійного характеру, зробимо висновок, що дисертація Настасійчука Олександра Васильовича на тему «Юриспруденція оцінок Карла Ларенца», що подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» є самостійним, завершеним дослідженням, має наукову новизну, практичну значущість і відповідає вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (із змінами) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової

установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого
Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Офіційний рецензент:

кандидат юридичних наук, доцент кафедри

теорії права та прав людини

Чернівецького національного університету

імені Юрія Федьковича

Оксана БУНЧУК

